

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 8 КЛАСІ: ІННОВАЦІЇ, КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД

Т. О. Яценко

*головний науковий співробітник
відділу навчання української мови та
літератури, д.п.н., ст. наук. сп.*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 8 КЛАСІ

Навчання української літератури в 8 класі є послідовним продовженням базового предметного навчання (7–9 класи), унормованого вимогами Державного стандарту базової середньої освіти (2020) і Типової освітньої програми (2024).

Уперше в шкільній літературній освіті навчання української літератури у 8 класі ґрунтується на *хронологічно-стильовому принципі* з урахуванням жанрово-родової специфіки художніх творів.

Такий підхід до організації освітнього процесу на уроках української літератури в 8 класі корелює із концептами Державного стандарту базової середньої освіти (Додаток 1. Компетентнісний потенціал мовно-літературної освітньої галузі та базові знання) щодо набуття учнями базових знань, виокремлених у підрозділі «Літературний твір»: *літературний твір в історико-культурному контексті; літературно-мистецькі епохи, напрями, течії та стилі*.

На основі ідейно-тематичного співвідношення у 8 класі також запропоновано розгляд творів української класики в проєкції на сучасні тексти. Такі паралелі вмотивовано врахуванням пізнавальних і читацьких інтересів восьмикласників, які матимуть змогу прослідкувати художнє осягнення конкретної культурно-мистецької доби та діяльності її відомих представників у сучасних творах. Літературні паралелі простежено й на жанрово-тематичному рівні.

У контексті сучасних освітніх пріоритетів *мета навчання української літератури у 8 класі* – розвиток компетентних читачів із усталеною потребою читання художньої літератури, національно свідомих громадян і патріотів України з гуманістичним світоглядом, здатних висловлювати власну критичну думку про прочитане та застосовувати здобуті предметні знання та вміння в нових навчальних і життєвих ситуаціях.

Завдання навчання української літератури в 8 класі – ознайомлення учнів із творами української літератури різних мистецьких напрямів, стилів і течій; формування вмінь аналізувати та інтерпретувати художні твори з урахуванням їх жанрової специфіки, історичного, соціокультурного, мистецького контексту; оволодіння поняттями теорії літератури для цілісного осмислення художніх творів; поглиблення вмінь самостійної дослідницької та творчої діяльності; розвиток усного й писемного мовлення; удосконалення навичок виразного читання; збагачення емоційного досвіду та естетичного смаку учнів.

Навчання української літератури в 8 класі орієнтовано на результативне досягнення визначених у Державному стандарті базової середньої освіти *чотирьох груп результатів*, що конкретизовані як 1) взаємодія з іншими особами усно,

сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях; 2) сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду; 3) висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови; 4) дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу.

Досягнення означених результатів указує на рівень сформованості в учнів предметної (читацької), ключових компетентностей та оволодіння наскрізними вміннями.

Художні твори і навчальний матеріал для 8 класу структуровано в *розділи*: «Вступ», «Прадавня Україна в дзеркалі літератури», «Заповідь любові: Біблія та українська література», «Література козацької України», «Українці та кримські татари», «Романтизм в українській літературі», «Реалізм в українській поезії та прозі», «Із драматургії XIX століття», «Література рідного краю», «Найцікавіше з літературних новинок», «Узагальнення та систематизація вивченого».

На уроках української літератури у 8 класі рекомендовано вивчення творів, де художньо відтворено добу прадавньої України в дзеркалі сучасної літератури. Натомість у шкільному курсі української літератури для 8 класу обмежено кількість творів давньої літератури, що обумовлено врахуванням читацьких інтересів і недостатнім читацьким досвідом сучасних учнів.

Навчальні теми охоплюють огляд культури й світосприйняття прадавніх українців; текстуальне вивчення оповідання І. Білика «Дарунки скіфів»; оглядове ознайомлення з культурою та письменством Русі, прочитання старини (билини) «Про Іллю Муромця та Соловія»; розкриття своєрідності давнього українського письменства та вивчення «Повчання дітям» Володимира Мономаха як духовного заповіту нащадкам; текстуальне опрацювання твору про добу княжої Русі сучасної української письменниці Р. Іванченко «Ярославни».

У 8 класі запропоновано для оглядового ознайомлення історію створення Біблії як однієї зі священних книг людства, осмислення біблійних сюжетів у сучасній українській літературі, зокрема вивчення поезій із триптиху Л. Костенко «Давидові псалми. Псалом 1», повісті Дз. Матіяш «Мене звати Варвара».

Вивчаючи літературу козацької України важливо розкрити особливості літератури та мистецтва доби Відродження, ознайомити учнів із українським народним героїчним ліро-епосом – «Дума про Марусю Богуславку», історичними піснями та бароковою поезією С. Климовського «Їхав козак за Дунай...», повістю про добу козацької України сучасної української письменниці М. Морозенко «Іван Сірко – великий характерник».

Для формування в учнів розуміння романтизму як художнього напрямку, особливостей української романтичної поезії, рекомендовано вірш М. Петренка «Дивлюсь я на небо...», баладу Т. Шевченка «Причинна» та сучасні українські

балади за вибором учителя. Романтизм в українській прозі XIX століття представлено повістю М. Гоголя «Сорочинський ярмарок».

Особливості українського реалізму в поезії та прозі рекомендовано розкрити в процесі текстуального вивчення вірша П. Грабовського «Я не співець чудовної природи...», повісті Івана Нечуй-Левицького «Микола Джеря». Переосмислити українську реальність України XIX століття та постаті історичних осіб запропоновано під час вивчення твору сучасного українського письменника П. Яценка «Нечуй. Немов. Небач».

Своєрідність української драматургії XIX століття розкрито на прикладі п'єс Г. Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці» та М. Старицького «За двома зайцями».

Уперше в змісті курсу української літератури для 8 класу передбачено ознайомлення учнів із знаковими творами *кримськотатарської літератури* як невід'ємної частини українського літературного процесу. Для текстуального вивчення подано переказ «Фонтан сліз у Бахчисарайському палаці» та вірш Ашик Омера «Скажи-но, душе» про долю кримськотатарського народу. Образи кримських татар та українців розкрито в трилогії «Джури козака Швайки» (розділ «Пастух Рашит») українського письменника В. Рутківського.

На уроках української літератури в 8 класі передбачено ознайомлення учнів із творами класичної та сучасної української літератури різних *жанрів*. Це – повчання, старина, переспів, дума, історична пісня, повість, вірш (зокрема курйозний вірш, зоропоезія), балада, історичне фентезі, кінороман, комедія, водевіль.

У кореляції з вимогами Державного стандарту базової середньої освіти (2020) щодо мовно-літературної галузі для 8 класу розширено обсяг відомостей із *теорії літератури*, зокрема введено поняття для формування в учнів уявлення про конкретну культурно-мистецьку добу і відповідно певний мистецький напрям (наприклад, «відродження», «бароко» тощо).

Рекомендуємо дотримуватися *принципу текстоцентризму* на уроках текстуального опрацювання художніх творів і подавати навчальну інформацію про автора твору лише після його прочитання. Первинне читацьке сприймання учнями художнього тексту позитивно впливатиме на організацію навчальної діяльності на уроці.

Біографічні відомості про письменників рекомендовано подавати в контексті розвитку їхньої творчості в межах певної мистецької доби та її стилевих течій. Важливо також акцентувати на громадянській позиції письменників. Залучення біографічного контексту повинно сприяти глибокому розкриттю ідейно-тематичного змісту художнього твору, а не відволікати учнів від його сприйняття.

Великі за обсягом художні твори запропоновано для розгляду в *скороченому* варіанті. Однак учитель, враховуючи рівень читацької компетентності учнів, може рекомендувати учням прочитання текстів у повному обсязі.

Твори класичної та сучасної української літератури для *позакласного читання* ідейно-тематично співвідносяться з художніми творами для текстуального

опрацювання, тому їх перелік подано до кожного тематичного розділу модельної навчальної програми.

Учитель, користуючись академічною свободою, може розширити цей список. Окрім того, вимогами до обов'язкових результатів навчання учнів у мовно-літературній освітній галузі передбачено, щоб учні на основі своїх літературних уподобань, самостійно обирали твори для задоволення читацьких потреб і розширення кола читацьких інтересів.

Вивчення поезії *напам'ять* має *рекомендаційний характер*.

На уроках української літератури у 8 класі передбачено активне залучення *мистецького контексту* – творів різних видів мистецтва (живопису, музики, скульптури, архітектури тощо). Розгляд художнього твору як тексту культури, що відображає свідомість людей певної історично-мистецької доби, орієнтує на міжмистецьку взаємодію. Стильова спорідненість літературного твору та творів інших видів мистецтва, дозволяє глибоко проаналізувати художній текст, акцентуючи на спільних ознаках стильових течій певної культурно-мистецької доби.

Уроки для ознайомлення з новими творами сучасної української літератури необхідно проводити, орієнтуючись на читацькі інтереси восьмикласників.

МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 8 КЛАСІ

Модельна навчальна програма з української літератури для 8 класу

Фахівцями Інституту педагогіки НАПН України підготовлено модельну навчальну програму «Українська література. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (керівник авторського колективу – Т. Яценко, гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», наказ Міністерства освіти і науки України від 24.12.2024 № 1787).

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744490/>

Навчальна програма з української літератури для 8 класу

На основі чинної модельної навчальної програми з української літератури для 7–9 класів підготовлено *навчальну програму з української літератури для 8 класу*, розраховану на *2 тижневі години*.

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746058>

У навчальній програмі представлено *погодинний розподіл* програмового матеріалу для його ефективного вивчення.

У структурі навчальної програми визначено *групи результатів* навчання за Державним стандартом базової середньої освіти: усна взаємодія (слухання) – ГР-1; сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання текстів (читання) – ГР-2; висловлювання думок, ставлень (говоріння) – ГР-3; власна мовна творчість (письмо) – ГР-4 та очікувані результати за модельною навчальною програмою, які мають досягти учні 8 класу в межах опрацювання конкретного тематичного розділу.

Змістовий компонент навчальної програми – різножанрові художні твори для *текстуального* вивчення та короткі чіткі методичні настанови щодо їх опрацювання.

У межах програмових розділів визначено поняття *теорії літератури*, ознайомлення з якими сприятиме розумінню особливостей конкретної культурно-мистецької доби і сутнісних ознак стильових течій.

До кожної навчальної теми запропоновано *твори різних видів мистецтва*, що сприятиме цілісному осмисленню художніх текстів у контексті певної культурно-мистецької доби.

Рекомендовані *види організації навчальної діяльності* учні охоплюють широкий спектр традиційних та інноваційних методів і прийомів вивчення української літератури.

Наприкінці програми запропоновано список творів класичної та української літератури для *позакласного читання* (за розділами).

Зміст навчальної програми з української літератури для 8 класу забезпечує чинний підручник:

Українська література : підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти / Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Олеся Слижук, Ірина Тригуб. Київ : Грамота, 2025. 264 с. : іл.

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746067>

Керуючись академічною свободою, учитель має змогу на основі чинної модельної навчальної програми самостійно укласти навчальну програму з української літератури для 8 класу на *2 тижневі години*.

Якщо кількість годин на тиждень в освітній програмі та робочому навчальному плані закладу загальної середньої освіти розрахована на мінімальне навчальне навантаження з предмету, то рекомендовано укласти навчальну програму з української літератури для 8 класу на *1,5 тижневих годин*.

Календарно-тематичне планування уроків української літератури у 8 класі

На основі навчальної програми розроблено *календарно-тематичне планування* з української літератури для 8 класу на *2 тижневі години*.

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746078/>

У 8 класі на *70 навчальних годин* передбачено проведення уроків різного типу, а саме: текстуальне вивчення – 52 год., розвиток мовлення (усного та письмового) – 4 год. (у межах годин на текстуальне вивчення), виразне читання – 4 год., література рідного краю – 2 год., найцікавіше з літературних новинок – 2 год., узагальнення та систематизація вивченого – 4 год., позакласне читання – 4 год., резервний час – 2 год. (можна використати на подолання освітніх втрат).

Методично продуманою є структура календарного планування: «Дата»;

«Група результатів» за Державним стандартом базової середньої освіти: усна взаємодія (слухання) – ГР1; сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання текстів (читання) – ГР2; висловлювання думок, ставлень (говоріння) –

ГР3; власна мовна творчість (письмо) – ГР4; «Зміст навчального матеріалу»; «Теорія літератури»; «Мистецький контекст»; «Позакласне читання».

Деякі *поняття теорії літератури* вказано для опрацювання в межах декількох навчальних занять.

Рубрика «Мистецький контекст» має *рекомендаційний* характер і вміщує перелік творів різних видів мистецтва, розгляд яких сприятиме цілісному осмисленню виучуваного матеріалу.

Вивчення літератури рідного краю запропоновано в кожному семестрі. Такі уроки не обов'язково проводити в кінці семестру, а доречно в межах розділів, тематично споріднених із рекомендованим змістом модельної навчальної програми.

Уроки позакласного читання доцільно організовувати саме до тих програмових розділів, що викликають найбільший читацький інтерес в учнів. Рекомендовано регулярно акцентувати увагу на літературних новинках сучасної української літератури для читачів-підлітків.

НАВЧАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 8 КЛАСІ

Підручник «Українська література. 8 клас»: компетентнісний потенціал

Фахівцями Інституту педагогіки НАПН України підготовлено *підручник «Українська література. 8 клас»* (гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», наказ МОН України № 347 від 21.02.2025), що успішно пройшов апробацію в пілотних класах Нової української школи та здобув державне замовлення у Всеукраїнському конкурсі підручників.

Українська література : підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти / Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Олеся Слижук, Ірина Тригуб. Київ : Грамота, 2025. 264 с. : іл. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746067>

Концепція підручника ґрунтується на реалізації компетентнісно орієнтованої методики навчання української літератури, читацькоцентричного і текстоцентричного принципів структурування навчального матеріалу та методичного апарату, урахуванні вікових особливостей художнього сприймання восьмикласників, їхнього читацького та суб'єктного досвіду для ефективної організації навчальної діяльності.

Підручник має вагомий дидактичний потенціал для розвитку предметної (читацької) і *ключових компетентностей* учнів.

Конкретизуємо прикладами.

Розвитку компетентних мовців, формуванню ключової компетентності «Вільне володіння державною мовою» як здатності учнів здійснювати комунікацію в усній формі на основі знань лексики, граматики і норм сучасної української літературної мови насамперед сприяють високохудожні тексти українських письменників-класиків і сучасних майстрів художнього слова.

Уміння відповідально, усвідомлюючи цінність української мови як державної, використовувати мовні засоби для досягнення особистих і суспільних цілей у життєвих і навчальних ситуаціях, творчого самовираження формують компетентнісно орієнтовані завдання, представлені в підручнику. Так, у процесі

вивчення розділу «Заповідь любові: Біблія й українська література» у рубриці «Читайте та досліджуйте!», зазначено, що переспів «Давидових псалмів» Л. Костенко за біблійною традицією побудовано як мозаїку афоризмів. Учням запропоновано знайти афоризми в тексті поезії Л. Костенко, розкрити їх значення та прокоментувати крилаті вислови, що збігаються із їхньою життєвою позицією.

Більшість завдань, уміщених у підручнику, системно орієнтують на розвиток різних ключових компетентностей. Зокрема, на уроках вивчення комедії М. Старицького «За двома зайцями» передбачено опрацювання навчального матеріалу, спрямованого на розвиток таких ключових компетентностей, як *«Вільне володіння державною мовою», інформаційно-комунікаційної, інноваційності, підприємливості та фінансової грамотності.*

У рубриці «Читайте та досліджуйте!» йдеться на важливість розвивати власне мовлення, не використовувати суржик, позбуватися слів-макаронізмів (*«Вільне володіння державною мовою»*). Учням запропоновано визначити макаронізми у власному листуванні з друзями в соціальних мережах і знайти в онлайн-словниках українські відповідники макаронізмів (*інформаційно-комунікаційна компетентність*), рекомендовано створити (*інноваційність*) для себе та своїх близьких пам'ятку «Як побороти суржик» (*підприємливість і фінансова грамотність*).

Розвитку ключової компетентності *«Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами»* сприяє рубрика «Мовна скарбничка». Так, вивчення оповідання І. Білика «Дарунки скіфів», що є частиною роману «Золотий Ра», супроводжено коментарем про вплив цього давнього народу на формування сучасної української мови. Варто звернути увагу учнів на твердження науковців про іранські мовні запозичення, що збереглися в активному лексичному словнику українців і донині: *джура, дбати, бачити, тривати, жсавий, почвара.*

На уроках вивчення оповідання Дз. Матіяш «Мене звати Варвара» запропоновано дізнатися про переклад виразу «April, April der weiß nicht was er will», знанням якого хизується головна героїня твору, та дослідити його походження.

Компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій передбачають формування наукового світогляду та розуміння змін, зумовлених людською діяльністю.

Дослідницьке завдання, рекомендоване на уроках вивчення Біблії, включає навчальну інформацію про постать одного з її перекладачів українською мовою – видатного українського фізика та електротехніка, ректора Вищої технічної школи у Празі Івана Пулюя. Йому належить одне з найвизначніших досягнень людства – відкриття Х-променів, що згодом назвали полюєві або рентгенівські. Учням запропоновано підготувати презентацію про його життя і творчість відомого вченого.

У процесі вивчення вірша М. Петренка «Дивлюсь я на небо...» восьмикласникам запропоновано навчальний матеріал, із якого вони дізнатися, що цю однойменну пісню на слова українського поета поета-романтика ХІХ ст. дуже любляв видатний український конструктор космічних кораблів Сергій

Корольов. Учнів зацікавлять факти, що в 1962 р. космонавт-українець Павло Попович із орбіти заспівав для свого земляка-конструктора цю пісню, а нещодавно українські астрономи, відкривши новий астероїд, дали йому назву «Михайло Петренко».

Інноваційність як ключова компетентність передбачає відкритість до нових ідей. Так, у розділі «Прадавня Україна в дзеркалі літератури» рекомендовано вивчення давньоруських билин (старин) завершити інформацією про те, що багато міст України і навіть сусідніх країн сперечаються за право вважатися батьківщиною головного героя старини «Про Іллю Муромця та Соловія». Учням запропоновано дослідити інтернет-джерела та ознайомитися з різними версіями про походження Іллі Муромця, щоб спростувати думку про його російське походження.

Інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності. Так, у процесі вивчення барокової поезії С. Климівського «Їхав козак за Дунай...» у рубриці «Читайте та досліджуйте!» запропоновано опрацювати інтернет-джерела та довідатися, за яких обставин почув пісню «Їхав козак за Дунай...» німецький композитор Л. ван Бетховен, як використовував мотиви українських народних пісень у своїй творчості. Учням також потрібно опрацювати інформацію про те, як із цією піснею пов'язаний син останнього гетьмана України Андрій Розумовський та підготувати цікаву презентацію.

Підприємливість і фінансова грамотність як ключові компетентності передбачають ініціативність, спроможність використовувати можливості та реалізовувати ідеї, створювати цінності для інших у будь-якій сфері життєдіяльності. Тож на уроках вивчення повісті М. Морозенко «Іван Сірко – великий характерник» наголошується, що твори фентезі мають своїх прихильників, які створюють за їх мотивами фанфіки та пропонується укласти карту-схему життя отамана Сірка за прочитаним твором, доповнивши її власними епізодами – фанфіками.

Розвитку ключових *громадянської та соціальної компетентностей*, що передбачають формування національної свідомості, гуманістичного світогляду і плекання патріотичних почуттів, виховання національних і загальнолюдських цінностей, насамперед сприяють такі художні твори та навчальний дидактичний матеріал щодо їх опрацювання: «Про Іллю Муромця та Соловія», Р. Іванченко «Ярославни», «Дума про Марусю Богуславку», народні історичні пісні «Ой як крикнув же козак Сірко», «Чи не той то хміль». Так, вивчаючи український народний героїчний ліро-епос, варто акцентувати увагу на понятті «прототип» і конкретизувати його на прикладі реальної історичної особи – Марусі Богуславки, яка допомогла 700 землякам-козакам втекти з турецької неволі.

У процесі ознайомлення з історичними піснями в рубриці «Історичні паралелі» зазначається, що «народ оспівав у таких піснях реальних історичних осіб. Це справжні лицарі-оборонці рідної землі: Байда (князь Дмитро Вишневецький)

– перший козацький гетьман, засновник Запорозької Січі; Іван Сірко, Богдан Хмельницький та його побратими – полковники Максим Кривоніс, Іван Богун, Данило Нечай, Нестор Морозенко; гайдамацькі отамани Максим Залізняк, Іван Гонта; повстанці-захисники простого люду Олекса Довбуш, Устим Кармалюк та ін.».

Учні на прикладі «Та, ой, як крикнув же та козак Сірко» повинні усвідомити, що в історичних піснях розгорається мотив уславлення найхоробріших лицарів багатовікової боротьби нашого народу за свою гідність, свободу та державність.

Розвитку *культурної компетентності* сприяє змістове наповнення рубрики «Мистецькі діалоги», яка представлена в межах кожної навчальної теми. Так, вступна тема «Художній твір в історико-культурному контексті доби» включає навчальний матеріал про французького фотохудожника Е. Луїссе, який створив сучасну інтерпретацію картини українського художника І. Репіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану».

Для поглиблення розуміння ролі певного художнього твору в історико-культурному контексті конкретної доби учням запропоновано завдання на порівняння: «Чому, на вашу думку, картина українського художника зацікавила французького митця? Чи вдалося йому провести паралелі між нинішньою російсько-українською війною та битвами запорозьких козаків? Які художні деталі творів указують на те, що роботи створено в різні культурно-мистецькі епохи та в різні історичні часи?».

У розділі «Українці та кримські татари» подано пізнавальну інформацію про Бахчисарайський фонтан сліз. Глибокому осмисленню культурологічного матеріалу сприяють запитання щодо мистецького контексту: «Чому, на вашу думку, видатні художники, композитори та письменники, зокрема українська мисткиня Леся Українка, польський поет А. Міцкевич, оспівали Фонтан сліз у своїх творах? Використовуючи народний переказ «Фонтан сліз», поміркуйте, якими засобами можна передати думки та почуття в різних видах мистецтва».

Отже, художні тексти, навчальний матеріал і методичний апарат підручника української літератури ефективно сприяють здобуттю учнями предметних знань та розвитку ключових компетентностей.

Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі вивчення української літератури 8 класі

Одним із інструментів підвищення якості шкільної літературної освіти є *формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів*.

Комплексно перевірити рівень сформованості предметної (читацької) та ключових компетентностей учнів 8 класу на уроках української літератури сприятимуть різнорівневі запитання та завдання в тестовій формі, завдання дослідницького характеру, творчі завдання для поточного тематичного оцінювання та семестрові діагностувальні роботи за чотирма групами результатів щодо мовно-літературної галузі, визначеними в Державному стандарті базової середньої освіти.

Державний стандарт базової середньої освіти передбачає формування певного навчального результату впродовж всього циклу базового предметного циклу навчання літератури (7–9 класи), тому завдяки методично правильно сформульованим запитанням і чітким дистаракторам учитель має змогу перевірити значну кількість конкретних результатів навчання літератури. Зазначимо, що критерії оцінювання визначено на освітню мовно-літературну галузь, а не на конкретний навчальний предмет. Тому варто зважати на потенціал інших предметів галузі, що можуть мати більше можливостей для набуття учнями певних навчальних результатів.

Завдання для діагностувальних робіт розробляє учитель. Їх зміст має відповідати орієнтирам для оцінювання навчальних досягнень учнів, що унормовані в Державному стандарті базової середньої освіти.

Такий вид робіт передбачає невелику кількість завдань. Оптимальний час для виконання – 15-20 хвилин. Діагностувальні роботи необхідно проводити наприкінці кожного семестру, однак не впродовж одного заняття і не на останньому уроці.

Конкретизуємо прикладами проведення діагностувальних робіт за чотирма групами результатів щодо мовно-літературної галузі на уроках української літератури у 8 класі.

Тестові запитання дозволять перевірити сприйняття восьмикласниками тексту за орієнтирами для оцінювання навчальних досягнень учнів, визначеними Державним стандартом базової середньої освіти.

Подано різнорівневі запитання та завдання в тестовій формі на вибір однієї правильної відповіді з-поміж чотирьох запропонованих варіантів, на встановлення відповідності та послідовності. Важливо, що в контексті формування оцінювання тестові запитання не повинні бути лише репродуктивного характеру, а й передбачати перевірку рівня сформованості умінь застосувати здобуті знання.

Діагностувальна робота за I групою результатів (ГР-1) – взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях передбачає аудіювання художнього тексту.

Пропонуємо учням прослухати «Притчу про милосердя й про ближнього» за Біблією у перекладі І. Хоменка, що тематично споріднена з творами, текстуально вивченими в I семестрі.

Запитання за I групою (ГР-1) навчальних результатів відповідно до орієнтиру для оцінювання [9 МОВ 1.4.1-2] – *перевіряє вміння учнів виявляти важливі деталі почутого повідомлення (зокрема, художнього тексту, медіатексту) для ілюстрування власного розуміння почутого:*

Що означає вислів «добрий самарянин»?

А людина, яка живе в Самарії

Б людина, яка нікого не ображає

В людина, яка безкорисливо допомагає іншим

Г гарний господар

Наступне завдання за I групою навчальних результатів (ГР-1) може відповідати орієнтиру для оцінювання [9 МОВ 1.1.2-2] – обговорює актуальність, жанрово-родову належність почутого тексту (зокрема художнього тексту, медіатексту):

Біблійна історія про доброго самарянина за жанром є

А оповіданням

Б притчею

В казкою

Г легендою

Тестове завдання за II групою (ГР-2) навчальних результатів (сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіа текстах) та використання її для збагачення власного досвіду) відповідає орієнтиру для оцінювання [9 МОВ 2.2.6-2] – визначає уміння учнів розпізнавати в тексті (зокрема художньому тексті, медіатексті) зображувально-виразжальні засоби, ознак авторського стилю:

Установить відповідність між художнім засобом та прикладом до нього.

1 персоніфікація

2 паралелізм

3 образ-символ

4 порівняння

5 гіпербола

6 епітети

А «вода в срібному глекові й земля на золотій мисі»

Б «І між людей не буде самотнім, / стоятиме, як дерево над потоком»

В «Та туман поле покриває»

Г «Чи не той то хміль, що коло тичін в'ється? / Гей, той то Хмельницький, що з ляхами б'ється»

Д «На ясні зорі, / На тихі води, / У край веселий, / У мир хрещений!»

Е «Одною рукою коня тримав, / Другою рукою дуба рвав».

Завдання за II групою (ГР-2) за орієнтиром для оцінювання [9 МОВ 2.1.3-1] – співвідносить зміст сприйнятого тексту (зокрема художнього тексту, медіатексту) із історичним і соціокультурним контекстом, світоглядною позицією автора – передбачає встановлення відповідності між назвою твору та часом його написання.

1 Біблія

2 «Про Іллю Муромця та Соловія»

3 «Повчання Володимира Мономаха»

4 «Дума про Марусю Богуславку»

5 «Їхав козак за Дунай»

6 «Мене звали Варвара»

А 2022 рік

Б княжий період доби Середньовіччя

В фольклор доби Київської Русі

Г 3500 років тому

Д доба Відродження (Ренесансу)

Е доба Бароко

Завдання за третьою групою (ГР-3) навчальних результатів (висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мов) перевіряє навчальні результати за орієнтиром [9 МОВ 3.2.3-1] – бере участь в обговоренні суспільно важливих проблем.

Установіть відповідність між цитатами з творів українських письменників та художніми творами, до яких вони можуть бути епіграфами:

1 «Іван Сірко – великий характерник»

2 «Повчання дітям»

3 «Чи не той то хміль»

4 «Дарунки скіфів»

А «Шануй мудрість, а не золото» (Мелетій Смотрицький)

Б «Одвага наша – меч, политий кров'ю» (Леся Українка)

В «Ніяка у світі сила нас не зламає, бо нас коріння наше в землі тримає» (Григорій Дудка)

Г «Огонь запеклих не пече» (Тарас Шевченко)

Діагностувальна робота за четвертою групою (ГР-4) навчальних результатів (дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу), може містити завдання на встановлення відповідності між ланцюжком слів (словосполучень) і твором, на основі якого він укладений:

1 Шкандаль, дикалон, хвамілія

2 Людина-механізм, галицькі опирі, кава по-віденськи

3 Осавула, сахарня, кріпацтво

4 Чумаки, ятки, перекупка, свитка

А «Микола Джеря»

Б «Сорочинський ярмарок»

В «За двома зайцями»

Г «Нечуй. Небач. Немов»

Зміст такого завдання відповідає орієнтиру для оцінювання [9 МОВ 4.1.2-1] – аналізує окремі мовні явища в усному мовленні, текстах (зокрема художніх текстах, медіатекстах) і робить висновки щодо функціонування та доцільності використання певних мовних одиниць.

Виконання завдання на створення фанфіку, зокрема його різновиду як внесок (введення в контекст твору самого себе) відповідає орієнтиру для оцінювання [9 МОВ 4.2.2-1] – імпровізує з текстом (зокрема художнім текстом, медіатекстом), застосовуючи елементи стилізації, пародії тощо, обстоює свою позицію та право на самовираження.

Завдання доречно конкретизувати коментарем: «У який твір ти хотів/хотіла б перенестися? Яку роль ти собі вибереш?»

Методику формувального оцінювання навчальних досягнень учнів реалізовано в навчальному посібнику *«Українська література. 8 клас. Зошит для тематичного та діагностувального оцінювання»* (автори – Т.Яценко, І.Тригуб, Г.Івашина; видавництво «Грамота»).

У робочому зошиті представлено організацію навчальної діяльності, у процесі якої восьмикласникам запропоновано визначення індивідуальних цілей і шляхів їх досягнення у межах опрацювання навчальних тем, рекомендовано тестові, дослідницькі, творчі завдання для тематичного оцінювання та діагностувальні роботи за групами результатів.

Кількість завдань для виконання учнями в межах тематичного оцінювання визначає вчитель, ураховуючи читацькі, пізнавальні інтереси та можливості своїх вихованців.

Запропоновано оцінювати правильно виконане тестове завдання рубрики *«Мої знання» 1 балом* (максимально загалом 6 балів), завдання рубрик *«Мої уміння та дослідження»* і *«Моя творчість»* – до 3 балів. Тобто, максимальна сума балів за оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі опрацювання конкретного художнього твору може становити 12 балів. Важливо, що саме вчитель визначає максимально можливу кількість балів за виконані учнями завдання, ураховуючи мету навчальної ситуації, читацькі, пізнавальні інтереси та можливості восьмикласників.

Завдання рубрики *«Мої навчальні цілі»* та рубрики на рефлексію *«Мої здобутки та перспективи»* не передбачають оцінювання, оскільки орієнтовані на самоспостереження учнями за власною освітньою траєкторією.

У робочому зошиті подано по чотири семестрові діагностувальні роботи за групами навчальних результатів. Кожна така робота містить по шість тестових завдань як відкритого, так і закритого типів, що передбачають максимальне оцінювання у *2 бали*. Тобто, максимальна сума балів за кожну групу результатів може становити *12 балів*.

Загальна оцінка результатів навчання визначається як середнє арифметичне суми балів чотирьох груп результатів навчальних досягнень. Окрім того при семестровому оцінюванні слід враховувати поточне оцінювання, тематичне (якщо воно передбачене вчителем), виконання індивідуальних і групових творчих проєктів тощо.

Отже, зміст і навчально-методичне забезпечення шкільного курсу української літератури для 8 класу засвідчують реалізацію, як традиційних, так і інноваційних підходів до організації освітнього процесу в реаліях Нової української школи.